

СТАТТІ

11 способів змусити журналістику замовкнути у проєкті нового Цивільного кодексу

📅 15.05.2026 📌 імі Цивільний кодекс

Проєкт нового Цивільного кодексу.

11 способів змусити журналістику замовкнути

28 квітня 2026 року Верховна Рада підтримала в першому читанні законопроєкт № 15150 — проєкт нового Цивільного кодексу України. Документ подається авторами як «фундаментальна рекодифікація» приватного права, що тривала шість років. Але за цим масштабним оновленням медіаюристи, журналісти-розслідувачі та правозахисники побачили системні загрози для свободи слова, антикорупційної журналістики та

відкритості публічної інформації. У свою чергу, Інститут масової інформації серед потенційних загроз медійній сфері виділяє 11 пунктів.

1. «Право на відповідь» незалежно від правдивості інформації

2. Стаття 294: Презумпція невинуватості проти журналістики

3. Стаття 298: Зникнення захисту викривачів

4. Стаття 328: «Право на забуття» з розмитими межами

5. Статті 345 та 353: «Цифрова приватність» компаній — зброя проти OSINT та розслідувань

6. Стаття 352: Таємниця кореспонденції юридичних осіб — щит для корпоративних зловживань

7. Стаття 318: Заборона прихованого знімання — без виключення для журналістики

8. Стаття 297: Суд може знищити наклад — тепер і цифровий

9. Стаття 336: Цифровий особистий простір і «обробка даних»

10. Стаття 6: «Доброзвичайність» — мораль судді як джерело права

11. Нова загроза (статті 17 та 26): Судова заборона публікації ДО її виходу

28 квітня 2026 року Верховна Рада підтримала в першому читанні законопроект № 15150 — проєкт нового Цивільного кодексу України. Документ подається авторами як «фундаментальна рекодифікація» приватного права, що тривала шість років. Але за цим масштабним оновленням медіаюристи, журналісти-розслідувачі та правозахисники побачили системні загрози для свободи слова, антикорупційної журналістики та відкритості публічної інформації. У свою чергу, Інститут масової інформації серед потенційних загроз медійній сфері виділяє 11 пунктів:

1. «Право на відповідь» незалежно від правдивості інформації

Одна з найнебезпечніших для журналістики норм міститься у статті 295: закріплення «права на відповідь» для будь-якої особи, якщо її особисте право було порушено «внаслідок поширення інформації».

Критична деталь — частина 5 статті 295 проєкту Кодексу:

*«Право на відповідь здійснюють **безвідносно до достовірності інформації**, поширенням якої порушено особисте право особи.»*

Це означає, що навіть якщо медіа опублікувало абсолютно достовірну інформацію (підтверджені факти корупції, реальні порушення) герой матеріалу все одно матиме законне право вимагати публікації своєї відповіді.

Частина 7 підсилює цей механізм:

«Скорочення або інші зміни у відповіді без згоди особи, яка надає відповідь, заборонені.»

Тобто редакція зобов'язана опублікувати відповідь будь-кого, згаданого в матеріалах, повністю, без будь-яких редакційних правок. Формально порядок реалізації права на відповідь у медіа має відповідати статті 43 Закону “Про медіа”. Вона містить чіткі вимоги щодо порядку звернення до медіа з вимогою опублікувати відповідь, підстави відмови у публікації, вимоги щодо обсягу та змісту тощо. Однак ця стаття застосовується лише для медіа, а всі решта

залишаються без можливості відмови чи принаймні розумного обмеження права на відповідь.

Таким чином взагалі будь-які особи, які напишуть будь-що на власній сторінці в соцмережах, будуть змушені реагувати на вимогу опублікувати відповідь будь-кого, кого вони згадають в пості. В проєкті Цивільного кодексу ця вимога не має обмежень по обсягу відповіді, від неї не можна відмовитись, вона не враховує достовірність поширеної інформації. Якщо ж автор статті відмовиться від опублікування відповіді, яка не стосується теми статті чи перевищує її розмір, то може одразу отримати завідомо програтий для нього позов про захист особистого права та відшкодування моральної шкоди.

“Це вже буде не баланс прав, а юридично оформлений спам, який редакції будуть змушені публікувати власними руками. Уявімо, що кожна згадка про політика в медіа автоматично тягнуче публікацію за собою ще одного (ми ж розуміємо, що компліментарного) тексту від його прес служби. Тоді медіа перетворяться з інструменту контролю влади на дошку оголошень для тих, кого журналісти мають контролювати. Журналістика існує не для того, щоб обслуговувати репутаційні потреби фігурантів матеріалів, а для того, щоб давати суспільству перевірену і важливу інформацію”, — вважає Оксана Романюк, директорка Інституту масової інформації.

Право на відповідь у такому вигляді має всі шанси перетворитися з вузького медійного механізму балансу на універсальну кнопку тиску на всіх. Ти мене згадав? Тепер мусиш дати мені свій майданчик для поширення моєї інформації, байдуже навіть, якщо твої факти правдиві, або якщо ти згадав одним словом, а моя версія — це три сторінки з фотографіями, або відеоролик.

Запропонована редакція норми про право на відповідь буде мати негайний охолоджувальний ефект — журналісти почнуть уникати гострих тем не через сумніви в доказах, а через ризик отримати юридичну вимогу публікувати абсолютно неконтрольовані відповіді фігурантів своїх матеріалів. А це вже далеко не захист честі і гідності, це

інструмент, який може зруйнувати журналістику, і відповідно, серйозно підважити суспільний договір в країні.

2. Стаття 294: Презумпція невинуватості проти журналістики

Нова редакція статті 294 «Право на спростування» у частині третій містить принципово нову норму:

«Поширена інформація не може порушувати презумпцію невинуватості.»

Ця норма означає, що будь-яка інформація, яка порушує презумпцію невинуватості, автоматично має визнаватись недостовірною. Вона існувала в попередній редакції законопроекту про Цивільний кодекс і дещо змінилася через значну суспільну критику та внаслідок чіткої позиції медіаюристів про недопустимість таких положень. Однак, як бачимо, повністю прибрати положення про презумпцію невинуватості не вдалось. Воно зберігається в дещо зміненому, однак вагомому для суду вигляді.

Щоб не порушувати заборону, цілком можливо, що журналістам роками доведеться чекати набрання законної сили вироками суду, аби написати про сам факт порушення та його винуватця. В іншому випадку, журналіст, що пише «посадовець А. підозрюється у привласненні бюджетних коштів», — може отримати позов із твердженням, що матеріал порушує презумпцію невинуватості. Бо що саме є таким порушенням — кодекс не визначає, залишаючи це повністю на розсуд суду.

3. Стаття 298: Зникнення захисту викривачів

У чинній редакції статті кодексу про право на відшкодування шкоди передбачений важливий виняток: *«неумисне повідомлення викривачем недостовірної інформації про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень»* звільняє від відповідальності.

Нова стаття 298 «Право на відшкодування майнової шкоди, завданої порушенням особистого права» цей захист прибирає повністю. Тепер відшкодування підлягає «у повному розмірі», без спеціального захисту для джерел, що

добросовісно повідомляли про корупцію, але помилилися у деталях.

Фактично це значить, що якщо джерело журналіста — викривач, який добросовісно повідомив про корупцію, але деякі деталі виявилися неточними, то особа, про яку йшлося, може вимагати повного відшкодування. Це ускладнює захист журналістських джерел, посилює недовіру журналіста до власних джерел і послаблює позиції людей, що повідомляють інсайдерську інформацію про зловживання.

4. Стаття 328: «Право на забуття» з розмитими межами

Нова стаття 328 закріплює «право на забуття»: фізична особа може вимагати *«вилучення, знеособлення, знищення інформації про себе із загальнодоступних джерел»* та деіндексації за своїм іменем, якщо інформація є *«неактуальною, неповною або такою, що **втратила суспільний інтерес**»*.

Частина 3 містить перелік винятків (свобода слова, архівна цінність, публічна особа при виконанні функцій), але вони сформульовані нечітко та через відсилку до майбутнього закону: «у випадках, визначених законом». Поки такого закону немає, механізм захисту журналістських матеріалів від вимог права на забуття відсутній.

Як наслідок, чиновник, засуджений за корупцію кілька років тому, може заявити, що інформація про вирок втратила суспільний інтерес — і вимагати видалення архівних матеріалів медіа та деіндексації в пошуковиках. А чи вважатиме суд, що журналістський матеріал, а, точніше, персональна інформація конкретної особи в ньому, необхідні для здійснення права на свободу думки і слова та вільне вираження поглядів — питання, на яке не варто очікувати одностайної відповіді у судовій практиці.

5. Статті 345 та 353: «Цифрова приватність» компаній — зброя проти OSINT та розслідувань

Законопроект запроваджує безпрецедентне в світовій практиці право — **«цифрова приватність юридичної особи»**.

Стаття 345 гарантує компаніям право на «власний цифровий образ» (акаунти, цифрові профілі в соцмережах, системах електронного урядування) та право *«вимагати виправлення, обмеження поширення або видалення недостовірної інформації щодо її цифрового образу»*.

Стаття 353 іде ще далі:

«Обробка даних щодо цифрового образу юридичної особи можлива лише за її згодою та з дотриманням вимог закону.»

Та додає право на «цифровий особистий простір» компаній, що охоплює *«метадані, історію інтернет-активності, пошукові запити, відвідані веб-ресурси, дані, згенеровані пристроями...інших цифрових даних, що в сукупності відображають особистий простір (цифрову приватність) юридичної особи у цифровому середовищі»*.

OSINT-аналітики та журналісти-розслідувачі використовують відкриті цифрові дані про компанії для виявлення корупційних зв'язків і «російського сліду». Нові норми можуть дозволити компаніям оголосити таку «обробку даних» незаконною — без їхньої згоди.

Крім того, масова реалізація цього права ускладнить будь-які перевірки контрагентів до моменту укладання угоди. Потенційно це призведе до того, що ненадійні компанії будуть підчищати свій цифровий образ та цифровий простір, аби будь-якою ціною реалізувати свої роботи та послуги. В результаті: зриви поставок, прострочення платежів, фінмоніторингові перевірки, внесення в список ризикових підприємств та неповернення ПДВ тощо.

6. Стаття 352: Таємниця кореспонденції юридичних осіб — щит для корпоративних зловживань

Стаття 352 надає юридичним особам право на *«таємницю поштової кореспонденції, e-mail, телефонних розмов, повідомлень у месенджерах та соцмережах»*.

Частина 2:

«Використання кореспонденції у спосіб опублікування можливе лише за згодою особи, яка направила таку кореспонденцію, та особи, яка її отримала, якщо іншого не визначено законом»

Публікація витоків корпоративного листування — класичний інструмент антикорупційної журналістики та розслідувань. Нова норма створює підстави для позовів проти редакцій, що публікують внутрішнє листування компаній та державних установ, навіть якщо воно свідчить про злочини чи корупцію.

Деякої частини проблем із статтями про цифрові права та таємницю кореспонденції юридичних осіб можна було б уникнути дуже простим шляхом: вивівши юридичних осіб публічного права (органи державної влади та місцевого самоврядування) з-під дії таких прав, однак відповідна пропозиція медіаюристів не була врахована авторами законопроєкту.

Найбільша проблема цієї норми в тому, що вона механічно переносить логіку приватності фізичної особи на юридичних осіб, хоча природа цих суб'єктів принципово різна. Людина має право на приватність як частину людської гідності й автономії; компанія або державна установа — це організаційна конструкція, яка діє в економічному, адміністративному чи публічному просторі й часто впливає на права інших людей, бюджетні кошти, ринки, державні рішення та суспільну безпеку. Якщо такій структурі надати майже персональну “таємницю кореспонденції” без чітких винятків для суспільного інтересу, це створює не захист приватності, а захист непрозорості. Особливо небезпечно це для органів влади, комунальних підприємств, державних компаній, підрядників на бюджетних закупівлях і бізнесів, пов'язаних із санкційними, корупційними або російськими ризиками. У такій редакції норма може перетворитися на легальний щит для корпоративних і владних зловживань. Буде виникати тиск “як ви посміли це опублікувати?”. Для журналістики, і в цілому для суспільства, це означатиме зміщення фокусу з викриття порушень на криміналізацію або делегітимацію самого способу їх документування.

7. Стаття 318: Заборона прихованого знімання — без виключення для журналістики

Стаття 318 про право на «власне зображення і голос» встановлює вичерпний перелік підстав для **таємної** фіксації:

«...лише у випадках, визначених законом, та в інтересах національної безпеки, для запобігання кримінальним правопорушенням, в інтересах правосуддя, а також у разі потреби захисту прав зазначеної фізичної особи та інших осіб.»

Серед дозволених підстав **немає журналістських розслідувань або суспільного інтересу**. Приховане знімання, яке журналісти-розслідувачі традиційно використовують для документування неправомірної вигоди та зловживань, — формально опиняється поза дозволеними межами.

Для порівняння: стара редакція ст. 307 теж не містила прямого журналістського виключення, але нова норма більш жорстко формалізує закритий перелік підстав — унеможливлючи розширювальне тлумачення в інтересах журналістики.

8. Стаття 297: Суд може знищити наклад — тепер і цифровий

Стаття 297 у новій редакції зберігає та розширює право суду вилучати тираж медіа:

«...якщо усунення порушення неможливе — вилучити наклад (тираж) медіа, видання, фільм, програму тощо з метою їх знищення.»

Нова версія поширює цей механізм не лише на традиційні видання та телерадіопрограми, а й на цифровий контент — «видання, фільм, програму тощо». Хоча виконати таке рішення щодо онлайн-матеріалів складно технічно, сама загроза є потужним інструментом для судового тиску на редакції ще до виходу матеріалу.

Ця норма небезпечна не лише буквальним “знищенням накладу”, а самою логікою поводження з журналістським

матеріалом як із предметом, який держава може вилучити з публічного обігу. Для друкованої преси така конструкція виглядає як спадок старої епохи, але її перенесення на цифровий контент створює зовсім інший рівень ризику.

Особливо небезпечно, що сама перспектива такого рішення може працювати превентивно. Редакції, розуміючи ризик повного вилучення матеріалу, почнуть уникати тем, де фігуранти мають достатньо ресурсів для судового тиску. У результаті під загрозою опиняється не лише конкретна публікація, а й право суспільства зберігати доступ до важливої інформації.

9. Стаття 336: Цифровий особистий простір і «обробка даних»

Нова стаття 336 встановлює:

«Обробка даних щодо цифрового образу фізичної особи, її особистих цифрових нотаток, цифрової кореспонденції можлива лише за згодою такої фізичної особи та з дотриманням вимог закону.»

При широкому тлумаченні «обробки даних» будь-яке збирання, систематизація та публікація інформації про особу з відкритих цифрових джерел (навіть із державних реєстрів) може бути кваліфіковано як порушення. Журналісти, що складають досьє на чиновників на основі публічних даних, потенційно потрапляють у правову зону ризику.

Норми захисту персональних даних не варто відносити до регулювання Цивільного кодексу, оскільки вони передбачають цілий спектр винятків та особливостей застосування, що підлягають деталізації в окремому спеціалізованому законі, який наразі розробляється. Відповідні зауваження медіаюристи також озвучували авторам проєкту Цивільного кодексу, однак вони так і не були враховані.

10. Стаття 6: «Доброзвичайність» — мораль судді як джерело права

Стаття 6 вводить «доброзвичайність» (boni mores) як базовий принцип регулювання всіх приватних відносин:

«Доброзвичайність – це сукупність моральних норм та принципів, стандартів етичної поведінки та загально визнаних уявлень про належну поведінку, усталених у суспільстві.»

Ця категорія застосовується в кодексі повсюдно. Стаття 318 вказує: фіксація зображення особи можлива «якщо це не суперечить [...] доброзвичайності». Суддя, який вважає, що розслідування «неетичне», може застосувати цей критерій для обмеження журналістської діяльності — без жодних чітких меж у законі.

Фактично йдеться про перенесення оцінки журналістської діяльності з площини права в площину моралі конкретного судді. Для медіа це особливо небезпечно, бо журналістика за своєю природою часто є дискомфортною, конфліктною і “непристойною” для тих, кого вона викриває. Розслідування корупції, публікація незручних фактів, показ розкоші посадовців під час війни, викриття зв’язків бізнесу з Росією — усе це може комусь видаватися “недоброзвичайним”, “неетичним”, “агресивним” або “таким, що порушує належну поведінку”. Але в демократичному суспільстві межі журналістики мають визначатися не естетичними чи моральними уявленнями судді, а чіткими критеріями, такими як законність методу, достовірність інформації, наявність суспільного інтересу та пропорційність втручання в приватність тощо.

11. Нова загроза (статті 17 та 26): Судова заборона публікації ДО її виходу

Два положення разом відкривають принципово нову можливість для тиску на редакції.

Стаття 17 дозволяє захист прав не лише після їх порушення, а й за **загрози порушення**:

*«...припинення поведінки, що порушує право, **створює загрозу** його порушення...»*

Стаття 25 запроваджує «превентивні витрати»
— *«витрати, які особа здійснила з метою запобігання виникненню загрози завдання їй майнової шкоди»*.

Разом ці норми дозволяють потенційному герою розслідування, дізнавшись про підготовку матеріалу, звернутися до суду **ще до виходу публікації** з вимогою заборонити її — посилаючись на «загрозу порушення» особистих прав. І навіть стягнути «превентивні витрати» на адвокатів. Ці положення перебувають **найближче до інституту попередньої цензури** серед усього, що допускається у кодексі.

Законопроект прийнято лише в першому читанні. Петиція до Президента з вимогою не допустити ухвалення кодексу в поточній редакції менш ніж за добу зібрала понад 25 тисяч підписів. У профільного комітету та депутатів ще є час, або в цілому відхилити законопроект, або ретельно та із залученням представників громадськості його доопрацьовувати.

Серед ключових змін в медійній регуляції, яких потребує документ, варто зазначити:

- Медіавиняток у статтях 294–295 та 318: журналістська діяльність в суспільному інтересі повинна бути прямо захищена від застосування норм про «право на відповідь» та обмежень фіксації зображення;
- Обмежити «право на відповідь» (ст. 295) лише випадками поширення хибної або суттєво неповної інформації;
- Вилучити або переформулювати норми статей 345 та 353 про «цифрову приватність» юридичних осіб — компанії не можуть користуватись тими самими правами, що й фізичні особи;
- Додати захист відкритих даних: прямо закріпити, що використання публічних реєстрів та відкритих даних для журналістики не є порушенням «цифрового образу» юридичної особи;
- Відновити захист викривачів від позовів за добросовісну помилку (повернути виняток зі старої ст. 280);
- Заборонити превентивні судові заборони на публікацію на стадії підготовки матеріалу, якщо інформація

стосується суспільно значущих питань;

- Уточнити «доброзвичайність» так, щоб цей критерій не міг застосовуватися для оцінки журналістських та редакційних рішень.

Якщо принаймні ці зміни не будуть внесені — Україна отримає кодекс, що надає публічним особам та компаніям безпрецедентний правовий арсенал для заглушення незручних розслідувань та журналістики в цілому. Саме тоді, коли вони потрібні країні найбільше.
